אמר רב פפא א) דיגרומי. א"ר מני בר פטיש כדרך שאמרו לענין איסורן כך ב) אמרו לענין טומאתן מאי קמ"ל תנינא ב) חוט מאזנים של חנוני ושל בעלי בתים טפח קנה ומתנא שלה איצטריכא ליה דלא תנן. ת"ר אין עושין משקלות לא של בעץ, ולא של אבר, ולא של גיסטרון, ולא של שאר מיני מתכות אבל עושה הוא של צונמא ושל זכוכית. ת"ר אין עושין המחק של דלעת מפני שהוא קל, ולא של מתכת מפני שהוא מכביד, אבל עושהו של זית, ושל אגוז, של שקמה, ושל ג) אשכרוע. ת"ר אין עושין את המחק צדו אחד עב וצדו אחד קצר, לא ימחוק בבת אחת שהמוחק בבת אחת רע למוכר ויפה ללוקח ולא ימחוק מעט מעט שרע ללוקח ויפה למוכר, ד) על כולן אמר רבן יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאין, ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו. איבעיא להו אמרה או לא אמרה? אמר רב שמואל בר רב יצחק אמרה ומהאי קרא אמרה °כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. ה) ת"ר °לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה: במדה זו מדידת קרקע-שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים, במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח, במשורה שלא ירתיח, וק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים וששה בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית (א) וחצי תומן ועוכלא. אמר רב יהודה אמר רב °אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפילו היא עביט של מימי רגלים, אמר רב פפא לא אמרן אלא באתרא דלא חתימי, אבל באתרא דחתימי אי לא חזי חתימה לא שקיל, ובאתרא דלא חתימי נמי לא אמרן אלא דלא ו) מהנדסי אבל מהנדסי לית לן בה, ולא היא-זימנין דמיקרי בין השמשות ומיקרי ושקיל תניא נמי הכי לא ישהה אדם מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו ואפי' היא עביט של מימי רגלים, °אבל עושה הוא סאה, תרקב, וחצי תרקב, וקב, וחצי קב, ורובע, ותומן, וחצי תומן ועוכלא

תורה אור

הושע יד

ויקרא יט

דיגרומי. הן צורפי נחושת וברזל נפחים ששוקלין חתיכות גדולות של מאה ליטראות ביחד : לענין איסורן. דאסור לשקול אם לא עשויין בענין זה : כך אמרו לענין טומאתן. דאין מקבלין טומאה אם אין עשויין כך, דלא חשיבי כלי, כיון דאסור לשקול בהן : תנינא. במסכת כלים פרק כ"ט ולענין טומאה נשנית: חוט המאזנים של חנוני. הוא החבל שתלויות בו (ב) בגג כדתניא לעיל, ושל בעל הבית תלויה באויר טפח וכיון דאשמעינן בשל בעל הבית דמקפיד בחוט שיהא ראוי לשקול, הוא הדין לכל הני דלעיל : קנה ומיתנא. שיעור קנה ומיתנא אשמועינן ר' מני דאית להו קפידה לענין טומאה כמו לנשקל ובמקום דקתני "איני יודע" הוי ספק טומאה, והשאר, כדקתני בברייתא דלעיל : דלא תנן. במסכת כלים : בעץ. בדיל אשטיי"ן: אבר. פלומב"א : גיסטרון. מיני מתכות מעורבבים : ולא של שאר מיני מתכות. מפני שפוחתין והולכין : צונמא. אבן : מחק. רשטוייר"א בלע"ז שמוחקין בו את המדה : שהוא קל. ואינו נכנס כל כך במדה ולכך אינו מוחק יפה ומפסיד המוכר : אשכרוע. בוייש"ל: צדו אחד עב וצדו אחד קצר. מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה והעב אינו נכנס כל כך. ואינו מוחק יפה ואם צדו אחד עב וצדו אחד קצר בשעת קונה ימחוק בעב ובשעת מוכר ימחוק בקצר אלא שניהן עבים או שניהן קצרים כפי המנהג : בבת אחת. בפעם אחת ובמהרה שאינו מוחק יפה : מעט מעט. כגון מוחק רוחב טפח לבד ומגביה את המחק וחוזר וכובש את המחק ומוחק טפח, אלא בפעם אחת ובנחת א"נ בשתי פעמים כגון מוחק עד חצי המדה ומגביה המחק וחוזר ומוחק חצי המדה השני : על כולן. על כל מיני עוולות הללו : ילמדו שמא יאמרו כו'. ומתוך כך יבאו לרמות יותר : וקבעי גמרא-אמרה רבן יוחנן לבסוף או לא אמרה-דמעיקרא הוה מספקא ליה אם יאמר או לא ולבסוף מי איפשיט ליה : דרכי ה'. דברי תורה : וצדיקים ילכו בם. יזהרו בם שלא לרמות הבריות : יכשלו בם. ילמדו לרמות: זו (ג) מדת קרקע. שהרי מדת כלי כתב לקמיה דהיינו "משורה" כדכתיב "ומים במשורה תשתה" (יחזקאל ד) : שלא ימדוד. לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד משני אחין שחלקו : לאחד בימות החמה. ולאחר באותו חבל עצמו בימות הגשמים שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים ורבינו חננאל פירש בימות הגשמים הקרקע כווץ ובימות החמה הקרקע מתבקע בפתחיו ומוסיף במדתו : במלח. שמכבידן : שלא ירתיח. שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגביה לתוך משורתו של לוקח מפני שעולה הקצף אשקומ"א בלע"ז ונראה כמלא : ומה משורה שהיא. קטנה כל כך שלשים וששה יש בהן בלוג הקפידה תורה ברתיחה שלה שהיא פחותה ממאה בלוג קל וחומר ברתיחת כלי גדול כגון הין או אפי' חצי הין או אפי' שלישית ההין כו' : וחצי תומן ועוכלא. גרסינן בתוספתא : תומן. שמינית הקב חצי לוג : עוכלא. לקמן מפרש : שישהה. דזימנין דאתי למדוד ומיהו קרא לא אזהר גדולה וקטנה אלא כשיתקנה לו על מנת למוד בהן דאי לא תימא הכי מאי אצטריך ליה למימר : ואפילו היא עביט. דאיכא למיחש פעמים שרותא ומעביר עינופו ומודד בו הלכך אין לו תקנה אלא שבירה : דלא חתימי. שאין ממונה של מלך עושה חותם במדות הלכך אסור, דאתי לרמויי : לא שקיל. לוקח ומותר לשהות : מהנדסי. הולכין ובאין ממונים של מלך לבדוק את המדות כמו זימנין דמהנדסי בהדי הדדי באלו טריפות (חולין דף מג.)* : דמתרמי בין השמשות. שהכל טרודין ואין רואהו א"כ הלוקח עצמו מתוך טורדו אינו נותן אל לבו ומיקרי ושקיל והלכך יבא המוכר לרמות בו : וחצי סאה. לא גרסי' דהיינו תרקב תרי וקב היינו ג' קבין : וחצי תרקב. קב ומחצה : וקב. דלא אתי למיטעי בחצי תרקב כדלקמיה דבתחלתה לא טעו אינשי : וחצי רובע. היינו שמינית הקב=חצי לוג : תומן. איכא למימר היינו שמינית הלוג דלקמן ועוכלא לקמיה מפרש אחד *מחמשה ברובע וקשיא לי דא"כ כמו שכתוב בספרים שלנו מאי האי דקפריך לקמן תומן ועוכלא לא ליעבד ומשום דטעו אינשי בריבעא קפריך לה והאי לאו קושיא היא שהרי התומן גדול מן העוכלא יותר מכפלים אם שמינית הקב הוא, ואם שמינית הלוג הוא היינו עוכלא, ועוד אם שמינית הקב הוא היינו חצי רובע אלא הכי גרסינן בתוספתא ובפירושי רבינו חננאל קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכמה היא עוכלא אחד מה' ברובע ופירושה קב=ד' לוגין, ולוג=ו' בילים, נמצא הקב=כ"ד בילים, וחצי קב=שני לוגין, ורובע היינו לוג=ו' בילים, כל "רובע"=רובע הקב, וכל "רביעית" שבגמרא=רביעית הלוג וכן "תומן"=שמינית הקב דהיינו חצי רובע, וחצי רובע לא גרס ליה

[שם איתא דמהנדזין כו']

ס"א משמונה

כדרך שאמרו לענין איסור כך אמרו לענין טומאה. מפרש ר"י בר מרדכי דלענין ידות קתני לה. כגמא החוט כגמאו המאזנים אבל כף המשקלות וקנה שיש להן בית קיבול הרי אלו טמאים אפילו הן בפני עצמן ופריך מאי קמ"ל ומשני קנה ומיתנא דידיה אילטריכו ליה דלא תנן אע"פ שהחוט עשוי כתיקון אינו חשוב יד אא"כ קנה ומיתנא עשויין כתיקונן : **ולא** בשל בעץ. אומר ר"ת דוקא משקולת ששוקלים בשר ושומן שהלחלוחית מדבק בהן ומתייבש ולא מעט שחיקה כדפ"ה אבל משקלות ששוקלין בהן כסף וזהב מותר לעשותן של מתכת אלא שצריך לחפותו עור מדאמר בהמוציא יין (שבת דף עט.) שלש עורות הן מלה חיפה ודיפתרא ומפרש כדי לצור בה משקולת קטנה ואי בשל צונמא וזכוכית אמאי צריך עור אלא בשל מתכת מיירי וטעמא דהכי לפי שהן חלוקין ואין מדבק בהן ויכול להדיחן או לקנחן ועוד דאמרינן בהזהב (ב"מ דף נב. ושם) תנן התם סלע שנפסלה *התקינו שיהא שוקל בה אלמא עושין משקל מסלע של מתכת ודוקא משקולת קטנה ששוקלין בה כסף וזהב צריך לחפות עור שבשחיקה מועטת יבא לידי הפסד גדול אבל שאר משקלות גדולות ששוקלין בהן נחושת וברזל ועופרת שאין בא לידי הפסד גדול אא"כ ישחקו יותר מדאי אין צריך לחופן וכן משמע בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף סח.) שלא היו מכסין אלא משקולת קטנה דאמר הכדור והאימוס והקמיע ומשקולת קטנה מהו [וע"ע תוספות ב"מ נב: ד"ה שיהא] : **שלא** יטמין משקלותיו במלח. פ"ה מפני שהוא מכביד ואין נראה לר"ת דמשמע דבמוכר איירי דומיא דבמשורה שלא ירתיח ומפרש רבינו תם לפי שהמלח מיקל המשקלות ושוחק כדאמרינן בירושלמי דמלח שוחק את המשקלות : **ובמשורה** שלא ירתיח. וא"ת פשיטא דגזל גמור הוא תיפוק ליה משום לא תגזול וי"ל דאתא קרא להתחייב משעת הרתחה ואע"פ שעדיין לא מדד וכי האי גוונא אמרינן בריש איזהו נשך (ב"מ דף סא:) דלאו דכתיב במשקלות ל"ל? לטומן משקלותיו במלח, האי גזילה מעלייתא היא? לעבור עליו משעת עשייה :

במקדש

והתקינה . יעב"ץ

נר מצוה

קלא א מיי' פ"ח מהל' גניבה הל' ח ט י סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף יג :

קלב ב ג מיי' פכ"א מהל' כלים הל' ה :

קלג ד מיי' פ"ח מהל' גניבה הל' ד סמג עשין עב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף י :

קלד ה ו ז מיי' שם הל' ה ו טוש"ע שם סעיף ה :

קלה ח מיי' שם פ"ז הלכה ט :

קלו ט מיי' שם פ"ח הל' ג סמג שם טוש"ע שם סעיף יח :

קלז י מיי' שם הל' ו טוש"ע שם סעי' יח:

קלח כ ל מיי' שם טוש"ע שם ס"ז :

קלט מ נ מיי' שם פ"ז הל' ג סמג שם טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף ג :

קמ ס מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ה:

◆

רבינו גרשום

אמר רב פפא דורמני. ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוק : כדרך שאמרו לענין איסורן. כלומר באותן שיעורין עצמן שנתנו חכמים בנפש ובקנה ומיתנא שלא יבואו לידי איסור אונאה (אם יש להן) באותו שעור עצמו מקבלין טומאה שחשוב כלי : מאי קמ"ל תנינא. נמי לענין טומאה כי האי שיעורא. החוט של חנוני ושל בעה"ב . החוט. היינו תלויה באויר טפח ומאי קמ"ל ר' מני : קנה ומתנא שלה איצטריכא ליה דלא הני. לענין טומאה שיעור יהיו וקמ"ל דילפי' להו מאיסורין : בעץ. בדיל : גיסטרון. מיני מתכות מעורבין יחד שלועזין מסל"ץ מפני שמתחסרין ואבמשושן: מפני שהוא מיקל. והוי פסידא דמוכר: שמכביד. והוי פסידא דלוקח : אשכרוע. לועזין בוס"ו: צדו אחד עב. למחוק בו כשמוכר : שמוחק. הרבה בדוחק: בבת אחת. במשיכה אחת : רע למוכר. שאין מוחק כל הצורך מעט מעט : רע ללוקח. א) שמרקדק הרבה: שלא ימוד לאחד. בחבל קרקע חלקו: בימות החמה. שהחבל יבש ונכווץ ומתקצר לא ימדוד לחבירו באותו הבל עצמו בימות הגשמים מפני שהקרקע מלוחלחת מתפשט החבל והוי חלק של זה יתר משל חבירו אלא לשניהן מודד בימות החמה או בימות הגשמים : שלא יטבין משקלותיו במלח. מפני שנעשין כבדין : ובמשורה. זו מדת הלח: שלא ירתיח. כלומר שלא ישפוך לו כדי שיעלה חלאת הקצף למעלה לפי שנראית המדה כמו מלאה : שהיא אחד מל' וששה בלוג. שכך שיערו חכמים : ואפי' היא. שעשאה אותה עביט של מימי רגלים. משום שמא אינו מוצא אחרת ויקחנה : לא אמרן. דאסור: אלא באתרא דלא חתימי. המרות כעין ששורפין אותן כולן בברזל אחד ומסמנין אותן : אלא דלא מהנדזי . שאין בני אדם ממונין שחוקרין ומחפשין על כל מי שמעוול ג)מי זה ומענישין אותן: אפי' באתרא דמהנדזי. שמזריזין לעיין : לא ישהה . דזימנין דמתרמי ערב שבת בין השמשות שהממונין בבתיהן ואין מחפשין ומיקרי ושקיל האי באותה מדה: אבל עושה. מדות גדולות וקטנות כגון מדות סאה ותרקב . תרי וקב ג' קבין דהיינו חצי סאה וחצי תרקב וחצי רובע היינו רובע הקב שיהא לוג דהיינו לישרא וחצי רובע היינו חצי לישרא : ותומן . ב' אונקיות אחת מי' ברובע : עוכלא

מסורת הש"ס

א) [צ"ל בנרמיני פי' מאזנים ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוקה. ערוך ערך גרמן א]

ב) [כלים פ' כ"ט מ"ה] :

ג) [צ"ל אשכרוע. ערוך]:

ד) [כלים פי"ז מט"ז תוספתא דכלים ב"מ פ"ז]:

ה) ב"מ דף סא: ע"ש :

ו) [צ"ל מהנדזי . ערוך ערך סנדז] :

◆

פירוש רשב"ם העקרי

צורפי נחשת וברזל : דיגרומני . נפחים שמוכרין חתיכות גדולות של מתכות ושוקלין מאה ליטרות ביחד : כדרך שאמרו . הני שיעורין המאזנים: לענין איסורין. שאסור לשקול בהן : כך אמרו לענין טומאתן. דאינן מקבלין טומאה אא"כ עשויין כענין הזה דכיון דאסור לשקול בהן אינן כלי וכשבורין דמיין : חוט מאזנים. הוא החוט שתלויין בו המאזנים כדקתני לעיל: של חנווני ושל בעה"ב תלויה באויר טפח. ולענין טומאה נשנית במס' כלים בפ' כ"ט : קנה ומיתנא שלה איצטריכא ליה. לאשמועינן דכי היכי דהכא קתני איני יודע לגבי טומאה נמי איני יודע והוי טמא מספק ושארא כמו שמפרש השיעורים בברייתא דלא תנן במס' כלים :

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחצי לוג ורביעית ותומן וחצי תומן :

(ב) רשב"ם ד"ה חוט וכו' שתלויות בו המאזנים בגג כדתניא לעיל. של חנוני ושל בעל הבית :

(ג) ד"ה זו מדידת קרקע :

א) אולי צ"ל שמוחק הרבה . ב) נראה דצ"ל על כל מי שמעוול ועושה כמו זה ומענישין אותן.